

Læreplan i samfunnsfag, samisk plan

Gjelder fra 01.08.2011

Gjelder til 31.07.2013

Utgått

Formål

Formålet med samfunnsfaget er å bidra til forståelse av og oppslutning om grunnleggende menneskerettigheter, demokratiske verdier, likestilling og til aktivt medborgerskap og demokratisk deltakelse. Det skal styrke samiske elevers identitet og alle elevers flerkulturelle kompetanse og skape en trygg forankring i eget samfunn og i egen kultur. Faget skal stimulere til utvikling av kunnskap om verdens kulturelle mangfold i fortid og samtid og til forståelse av forholdet mellom naturen og de menneskeskapte omgivelsene.

Faget skal videre bidra til utvikling av bevissthet om at mennesker inngår i en historisk sammenheng, og at de befinner seg der de er i dag som følge av en lang rekke historiske begivenheter. I faget inngår kunnskap om det allsamiske, dvs den samiske kulturen i hele Sápmi Sabme/Saepmie. Faget skal også være et redskap til å analysere maktrelasjoner og til å analysere urfolks og minoriteters situasjon og rettigheter. Det skal også vekke elevenes nysgjerrighet for tradisjonskunnskap og stimulere til refleksjon over møtet mellom det tradisjonelle og det moderne i dagens og framtidens samfunn.

Opplæringen i samfunnsfag skal bidra til undersøkelse av naturlige og menneskeskapte forhold på jorda og til beskrivelse av steder. Arbeid i faget skal stimulere til drøfting av sammenhenger mellom produksjon og forbruk og vurdering av de konsekvenser ressursbruk og livsutfoldelse har på miljøet og en bærekraftig utvikling. Samfunnsfaget skal utvikle kunnskap om arbeidsliv og økonomi. Samfunnsfaget skal bidra til å fremme elevenes forståelse for betydningen av teknologi og entreprenørskap. Faget skal gi innsikt i det politiske system i Norge, Sápmi/Sabme/Saepmie og i det internasjonale samfunnet og gjøre individet bevisst på at politikk er preget av konflikt og samarbeid.

Mennesket samhandler gjennom språk og uttrykksformer preget av den kulturen de vokser inn i. Som reflekterende individ kan mennesket forme seg selv. Som politisk individ kan mennesket påvirke sine omgivelser. Som moralsk individ er mennesket ansvarlig for konsekvensene av sine handlinger.

Samfunnsfaget skal derfor utdype forståelsen av forholdet mellom samfunnslivet og det personlige liv og stimulere til erkjennelse av mangfoldet i samfunnsformer og levesett. På denne bakgrunn skal faget forsterke elevens evne til å tenke fritt, perspektivrikt, kritisk og tolerant. Ved å påvirke elevens lyst til å søke kunnskap om samfunn og kulturer skal faget stimulere til aktiv deltakelse i samiske samfunn, i det nasjonale og internasjonale samfunn. Ved å stimulere eleven til undring, nysgjerrighet og skapene arbeid, vil faget kunne bidra til å styrke elevens evne til å forstå seg selv, mestre sin verden og motivere til ny innsikt og livslang læring.

Hovedområder

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må ses i sammenheng.

Faget er et fellesfag for alle utdanningsprogrammene i videregående opplæring. Opplæringen skal derfor gjøres mest mulig relevant for elevene ved å tilpasses de ulike utdanningsprogrammene.

Samfunnsfag er et gjennomgående fag i grunnopplæringen. I grunnskolen omfatter det hovedområdene samfunnskunnskap, geografi og historie. Geografi og historie blir ført videre som fellesfag i de studieforberedende utdanningsprogrammene.

Samfunnsfaget i videregående opplæring omfatter hovedområdene individ og samfunn, arbeids- og næringsliv, politikk og demokrati, kultur, og internasjonale forhold. Samfunnskunnskap og økonomi blir integrert i hvert hovedområde.

I grunnskolen har samfunnsfag kompetansemål etter 4., 7. og 10. årstrinn.

I videregående opplæring har samfunnsfag kompetansemål etter Vg1 i programområdene for samfunnsfag og økonomi, realfag og språkfag i studiespesialiserende utdanningsprogram.

I programområdet for formgivingsfag har samfunnsfag kompetansemål etter Vg2.

I yrkesfaglige utdanningsprogram og i utdanningsprogram for idrettsfag og musikk, dans og drama har samfunnsfag kompetansemål etter Vg2.

Oversikt over hovedområder:

Årstrinn	Hovedområder				
1.-10.	Historie	Geografi	Samfunnskunnskap		
Vg1/Vg2	Individ og samfunn	Arbeids- og næringsliv	Politikk og demokrati	Kultur	Internasjonale forhold

Historie

Historie dreier seg om undersøkelse og drøfting av hvordan mennesker og samfunn har forandret seg gjennom tidene. Historie omfatter hvordan mennesker skaper bilder av og former sin forståelse av fortiden. Utvikling av historisk overblikk og innsikt og øving av ferdigheter for hverdagsliv og deltakelse i samfunnet er sentrale elementer i hovedområdet.

Geografi

Geografi omfatter steds- og romdimensjonen i samfunnet. Hovedområdet gir oversikt over lokalisering og utbredelse av naturlige og menneskeskapt forhold på jorda. Kartlegging og diskusjon av endringsprosesser står sentralt i hovedområdet. Geografi dreier seg også om beskrivelse og forklaring av likheter og forskjeller mellom land og byer, nasjoner og regioner, urfolk og nasjonalstater.

Samfunnskunnskap

Samfunnskunnskap omfatter emnene sosialisering, politikk, økonomi og kultur og dreier seg om fellesskap og motsetninger mellom mennesker i et samtidsperspektiv. Samspillet mellom kulturelle normer og samfunnsmessig styring på den ene siden og individuelle handlinger og valg på den andre er sentralt i hovedområdet. Betydningen av medborgerskap, utvikling av demokratiske ferdigheter og demokratiforståelse også i et minoritets- versus majoritetsperspektiv er viktige dimensjoner i samfunnskunnskap.

Individ og samfunn

Hovedområdet omfatter sosialisering, personlig økonomi, samlivsformer og kriminalitet. Det handler også om hvem og hva som påvirker ungdom i dag.

Arbeids- og næringsliv

Hovedområdet handler om næringer, bedrifter, etablering, yrkesvalg og arbeidsløshet. Det dreier seg om organisasjonene i arbeidslivet og lønnsdannning. Hovedområdet handler også om arbeidslivet i dag og de prinsipper og verdier det bygger på.

Politikk og demokrati

Hovedområdet omfatter det politiske systemet i Sápmi/Sábme/Saepmie og på alle nivå Norge. Det handler om de politiske partiene og grupperinger og hva som kan true demokratiet. I dette hovedområdet blir det lagt vekt på sammenhenger mellom styreform, rettsstat, urfolksrettigheter og menneskerettigheter. Hovedområdet omfatter også velferdsstaten og urfolksrettigheter.

Kultur

Hovedområdet omfatter samspill mellom og tilhørighet i ulike kulturer, samfunn og religioner. Det handler om urfolk, etniske og nasjonale minoriteter, utfordringer i og muligheter for utvikling av flerkulturelle samfunn og hvordan fremmedfrykt og rasisme kan motarbeides.

Internasjonale forhold

Hovedområdet omfatter internasjonalt samarbeid, terrorisme, konflikter, konfliktløsning og fredsarbeid. Det handler også om globalisering, fordeling av ressurser og bærekraftig utvikling. Hovedområdet dreier seg også om Norges rolle som internasjonal aktør og hvordan urfolk håndterer ulike internasjonale prosesser.

Timetall

Timetall oppgitt i 60-minutters enheter:

BARNETRINNET

1.–7. årstrinn: 385 timer

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 256 timer

STUDIESPESIALISERENDE UTDANNINGSPROGRAM – PROGRAMOMRÅDE FOR REALFAG OG SPRÅKFAG, SAMFUNNSFAG OG ØKONOMI

Vg1: 84 timer

YRKESFAGLIGE UTDANNINGSPROGRAM, UTDANNINGSPROGRAM FOR MUSIKK, DANS, DRAMA OG IDRETTSFAG, OG STUDIESPESIALISERENDE UTDANNINGSPROGRAM – PROGRAMOMRÅDE FOR FORMGIVINGSFAG

Vg2: 84 timer

Grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I samfunnsfag forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig i samfunnsfag innebærer å fortelle om hendelser i fortid og samtid, å beskrive steder og fakta og bruke definisjoner, begreper og faguttrykk til å forklare årsaker og virkninger knyttet til samfunn og kultur. Det innebærer å kunne presentere resultater av eget arbeid tydelig og forståelig for andre, og å kunne samtale om egne og andres presentasjoner. Skriftlig og muntlig uttrykksevne betyr å kunne reflektere over meningsinnholdet i tekster, bilder, film og gjenstander, og å kunne sammenligne, argumentere og drøfte verdier i informasjon og kilder, i hypoteser og modeller.

Å *kunne lese* i samfunnsfag innebærer å sette seg inn i, granske, tolke og reflektere over faglige tekster og skjønnlitteratur med stigende vanskegrad for å oppleve kontakt med andre tider, steder og mennesker. Å kunne lese betyr samtidig å behandle og bruke variert informasjon fra bilder, film, tegninger, grafer, tabeller, globus og kart. For å forstå og delta aktivt i det samfunnet en lever i, er det også nødvendig å kunne lese og samle informasjon fra oppslagsverk, aviser og Internett og vurdere kritisk.

Å *kunne regne* i samfunnsfag betyr å behandle og sammenligne tallmateriale om faglige temaer, bruke, tolke og lage tabeller og grafiske framstillinger. Regning i samfunnsfag dreier seg også om å gjøre undersøkelser med telling, bruke målestokk på kart og regne med tid.

Å *kunne bruke digitale verktøy* i samfunnsfag innebærer å gjøre beregninger, gjennomføre informasjonssøk, utforske nettsteder, utøve kildekritikk og nettvett og velge ut relevant informasjon om faglige temaer. Digitale ferdigheter betyr også å være orientert om personvern og opphavsrett, og kunne bruke og følge gjeldende regler og normer for internettbasert kommunikasjon. Bruk av digitale verktøy er å kunne utvikle, presentere og publisere egne og felles multimediale produkter, kommunisere og samarbeide med elever fra andre skoler og land ved hjelp av digitale kommunikasjons- og samarbeidsredskaper

Kompetansemål

Etter 4. årstrinn

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke begrepene fortid, nåtid og framtid om seg selv og familien
- presentere historiske emner ved hjelp av skrift, tegninger, bilder, film, modeller og digitale verktøy
- skape fortellinger om mennesker i fortiden og snakke om forskjeller og likheter før og nå
- utforske kilder og bruke disse til å lage etterligninger av gjenstander fra fortiden
- fortelle om egen slekt én til to menneskealdrer tilbake og om hvordan levevis og levekår har endret seg
- gjenkjenne historiske spor i eget lokalmiljø og undersøke lokale samlinger og minnesmerker
- gjenfortelle myter, sagn og eventyr med historisk innhold
- beskrive hvordan steinalderfolk levde som jegere og samlere ved å fantasere rundt de første menneskene som kom til landet vårt etter istiden

- fortelle om hovedtrekk ved jernalder i Sápmi/Sábme/Saepmie og samtale om bronsealder og jernalder i Norge og Norden for øvrig
- fortelle om hvordan overgang fra fangstsamfunn til primærnæringsøkonomi forandret levemåten i Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge
- forklare hvorfor 17. mai og 6. februar feires og fortelle om andre lands nasjonaldager

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- navnsette på samisk og norsk og plassere hjemstedet, hjemkommunen, hjemfylket, Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge på tegninger, kartskisser eller modeller
- beskrive den samiske årssyklusen, og fortelle hvordan liv og arbeid er knyttet til denne
- beskrive landskapsformer, bruksområder og steder ved å utforske landskapet nær skolen og hjemmet og benytte samiske og norske benevnelser på disse
- bruke bilder, film og andre kilder for å fortelle om viktige landskap og landskapsformer i Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge
- samle opplysninger fra globus, kart og digitale kilder og bruke disse til å samtale om steder, folk og språk
- peke ut verdenshav og verdensdeler og bruke sentrale geografiske begreper
- peke ut og orientere seg etter himmelretninger og gjøre rede for hvorfor det er tidsforskjeller
- planlegge og presentere reiser til andre områder i Sápmi/Sábme/Saepmie ved hjelp av kart og Internett

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre samfunnsfaglige undersøkelser som krever telling og regning, og presentere resultatene av undersøkelsene
- finne fram i trykte og digitale medier, sortere innholdet i kategorier og produsere materiale som kan publiseres
- følge enkle regler for personvern ved bruk av Internett
- fortelle om sentrale trekk ved samisk kultur og levemåte i dag og samenes status som urfolk
- samtale om familiens og slektens oppgaver og relasjoner, samt variasjoner i familieformer, inkludert aleneforsørgerfamilier, storfamilier, familier der foresatte har samme kjønn og familier med flere sett foresatte

- gi eksempler på ulike forventninger knyttet til gutter og jenter og drøfte hvordan forventningene kan oppleves
- samtale om pengebruk til jenter og gutter og samtale om forhold som påvirker forbruk
- lage en oversikt over normer som regulerer forholdet mellom mennesker og samtale om konsekvenser ved å bryte normene
- utforme og praktisere regler for samspill med andre, og delta i demokratiske avgjørelser i skolesamfunnet
- samtale om toleranse og respekt i flerkulturelle samfunn og om hvordan møter mellom forskjellige kulturer både kan påvirke og berike hverandre
- drøfte oppfatninger av rettferdighet

Etter 7. årstrinn

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- bruke begrepet periode og vise sammenhenger mellom fortid og nåtid ved å plassere en rekke historiske hendelser i en tidslinje
- presentere historiske hendelser gjennom å lage fortellinger om samme hendelse, sett fra ulike ståsteder
- utforske ulike kilder, illustrere hvordan de kan gi ulik informasjon om fortida, og forklare hvordan historikere bruker dem til å lage historiske fremstillinger.
- gjøre rede for siidasamfunnet/sijddasamfunnet/sijtesamfunnet, dvs. samisk (lokal)samfunn/samfunnsenhet med egen indre organisering
- presentere hovedtrekk ved samfunnsutviklingen i Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge fra 800-900- tallet til slutten av 1700-tallet og gjøre nærmere rede for koloniseringen av Sápmi/Sábme/Saepmie, dvs. ulike nabogrupper etablering av permanent bosetting
- gjøre rede for hvilke nasjonale minoriteter som finnes i Norge og fortelle om hovedtrekk ved minoritetenes historie og levekår
- lage visuelle framstillinger av to eller flere tidlige elvekulturer gjennom bruk av digitale verktøy
- undersøke greske og romerske samfunn i antikken og finne eksempler på hvordan deres kultur har påvirket vår egen
- gjøre rede for sentrale trekk ved tidsepokene middelalder, renessanse og opplysningstid i Europa og diskutere grunner til tidsinndelingen
- bruke historiske kart og gjenskape oppdagelsesreiser som europeere gjorde, beskrive kulturmøter, og samtale om hvordan de forskjellige kulturene opplevde møtet

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese og bruke papirbaserte og digitale kart og lokalisere geografiske hovedtrekk i eget fylke, nabofylkene, Sápmi/Sábme/Saepmie, Norge, Europa og andre verdensdeler og gjøre rede for samiske stedsnavn
- registrere og ordne spor etter istiden på hjemstedet og beskrive istidens betydning for landskapsdannelse og landet som helhet
- forklare sammenhenger mellom naturressurser, næringer, bosetning og levevis
- sammenligne og påvise likheter og forskjeller mellom land i Europa og land i andre verdensdeler
- fortelle om regnskog, grasslette, ørken og andre landskapstyper og beskrive hvordan mennesker gjør seg nytte av dem, og gjøre rede for samiske benevnelser
- forklare hvordan produksjon og forbruk kan føre til ødeleggelse av økosystemer og forurensning av jord, vann og luft, og drøfte hvordan dette kan hindres og repareres
- forklare hvordan vi i bruker ressurser fra andre steder i verden
- registrere flyktningstrømmer, forklare hvorfor noen flykter fra sine hjemland, og drøfte hvordan det kan være å komme til et fremmed land som flyktning
- planlegge og presentere reiser til Europa og andre verdensdeler ved å bruke digitale verktøy

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- velge et tema, forme spørsmål og kaste lys over dem ved å bruke ulike kilder
- forklare hvordan informasjon fra massemedier og kommersiell påvirkning kan ha innflytelse på forbruksvaner
- samtale om variasjon i seksuell orientering i tilknytning til kjærlighet, samliv og familie
- beskrive roller i sin egen hverdag og undersøke hvilke forventninger som knytter seg til rollene
- drøfte spørsmål knyttet til bruk og misbruk av tobakk og ulike rusmidler og reflektere over holdninger til rusmiddel
- gjøre rede for hva et samfunn er, og reflektere over hvorfor mennesker søker sammen i samfunn
- forklare forskjeller mellom å leve i et demokrati og i et samfunn uten demokrati og beskrive de viktigste maktinstitusjonene i det samiske og det norske samfunnet
- samtale om hva som forbindes med identitet og kultur, gjenkjenne kulturelle uttrykk og lage en visuell presentasjon av dem

- beskrive hovedtrekk ved dagens samiske samfunn og diskutere former for revitalisering
- gjøre rede for en aktuell konflikt og drøfte forslag til løsning
- beskrive det internasjonale urfolkssamarbeidet og gi eksempler på hvordan Norge deltar i internasjonalt samarbeid gjennom FN og andre organisasjoner

Etter 10. årstrinn

Historie

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- finne eksempler på hendelser som har bidratt til å forme dagens Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge, og reflektere over hvordan samfunnet kunne ha blitt dersom disse hendelsene hadde forløpt annerledes
- presentere en historisk hendelse med utgangspunkt i ulike ideologier
- søke etter og velge ut kilder, vurdere dem kritisk, og vise hvordan ulike kilder kan gi forskjellige framstillinger av historie
- drøfte menneskeverd, rasisme og diskriminering i et historisk og nåtidig perspektiv med elever fra andre skoler ved å bruke digitale kommunikasjonsverktøy
- presentere viktige utviklingstrekk i samisk og norsk historie på 1800- og første halvdel av 1900-tallet, og forklare hvordan disse peker fram mot dagens samfunn
- gjøre rede for fornorskningsspolitikk som har vært ført overfor samer og andre minoriteter, og opposisjon mot fornorskningsspolitikken og diskutere følger for enkeltmennesker og samfunn
- forklare framveksten av velferdsstaten og beskrive trekk ved det moderne Norge
- forklare teknologiske og samfunnsmessige endringer som følge av den industrielle revolusjon
- drøfte ideer og krefter som førte til den amerikanske frihetskampen og den franske revolusjonen og følger dette fikk for den demokratiske utviklingen i Norge
- gjøre rede for imperialisme og kolonialisme og gi eksempler på avkolonisering
- formulere spørsmål om sentrale internasjonale konflikter på 1900-tallet og i vårt århundre, utforme årsaksforklaringer og diskutere konsekvenser av konfliktene
- drøfte betydningsfulle samfunnsomveltninger i nyere tid, og reflektere over hvordan dagens samfunn åpner for nye omveltninger

Geografi

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- lese, tolke og bruke papirbaserte og digitale kart og beherske målestokk og karttegn og sammenligne tradisjonelle og moderne måter å finne frem i naturen på
- gjøre rede for egne rettigheter og konsekvenser når en arbeider på Internett og publisering av eget materiale
- lokalisere og dokumentere oversikt over geografiske hovedtrekk i verden og sammenligne forskjellige land og regioner
- fortelle om naturgrunnet med vekt på jordas indre og ytre krefter, luftmassenes bevegelse, vannets kretsløp, vær, klima og vegetasjon og drøfte sammenhenger mellom natur og samfunn
- gjøre rede for geografisk utbredelse av Sápmi/Sábme/Saepmie og hvordan nasjonalstatlige grenser og forvaltningsgrenser deler områdene
- gjøre rede for samiske benevnelser på landskapsformer og samiske stedsnavn
- vurdere bruk og misbruk av ressurser, konsekvenser det kan få for miljø og samfunn og konflikter dette kan skape lokalt og globalt
- gjøre rede for befolkningers størrelse, struktur og vekst og drøfte befolkningsutvikling og flytting i nyere tid, inkludert urbanisering
- forklare og drøfte variasjoner i levekår i forskjellige deler av verden og sammenligne og vurdere de store forskjellene mellom fattige og rike
- drøfte premisser for bærekraftig utvikling

Samfunnskunnskap

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- planlegge, gjennomføre og presentere problemorienterte samfunnsfaglige undersøkelser og vurdere arbeidsprosess og resultater
- finne fram til og presentere aktuelle samfunnsspørsmål, skille mellom meninger og fakta, formulere argumenter og drøfte spørsmålene
- legge en plan for å starte og drive en bedrift ut fra undersøkelse av grunnlaget for denne
- analysere utviklingen av rusmiddelbruk og røyking i Norge og reflektere over holdninger til rusmiddel
- samtale om forholdet mellom kjærlighet og seksualitet i lys av kulturelle og religiøse normer
- beskrive utviklingen av forbruksmønsteret i Norge og redegjøre for forbrukeres rettigheter
- forklare hva holdninger og fordommer er og drøfte muligheter og utfordringer i flerkulturelle samfunn
- utforske hva som kreves for at samfunn skal kunne bestå og sammenligne to eller flere samfunn
- utforske tradisjonskunnskap og drøfte hvordan tradisjonskunnskap kan videreføres i moderne sammenhenger

- gjøre rede for politiske institusjoner i Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge og sammenligne disse med institusjoner i andre land
- gi eksempler på og drøfte demokrati som styreform, gjøre rede for politisk innflytelse og maktfordeling i Norge og Sápmi/Sábme/Saepmie og bruke digitale kanaler for demokratiutøvelse
- diskutere årsaker til og følger av kriminalitet, og forklare hvordan rettsstaten fungerer ut fra hvordan et aktuelt lovbrudd er blitt behandlet
- beskrive hovedtrekk ved norsk økonomi og hvordan den henger sammen med global økonomi
- gjøre rede for grunnleggende menneskerettigheter og drøfte betydningen av at disse blir respektert

Etter Vg1/Vg2 i vidaregåande opplæring

Individ og samfunn

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- definere sentrale begrep knyttet til sosialisering og bruke dem til å undersøke trekk ved sosialiseringen av ungdom i Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge
- forklare hvorfor kjønnsroller varierer mellom samfunn og kulturer og diskutere hvorfor kjønnsrollene endrer seg over tid
- regne ut inntekter, planlegge pengeforbruk i et hushold ved å bruke ulike verktøy og vurdere hvordan sparing og låneopptak påvirker personlig økonomi
- drøfte rettighetene en har som forbruker og diskutere forbrukeren sitt etiske ansvar
- gjøre rede for endringer i familie-, slekts- og samlivsformer
- gjøre rede for økonomiske og juridiske sider ved å gå inn i et samliv og diskutere følger av samlivsbrudd
- bruke digitale verktøy til å finne informasjon om omfanget av kriminalitet i Norge, begrunne hvorfor samfunnet straffer og gjøre greie for hvordan kriminalitet kan forebygges

Arbeids- og næringsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- definere begrepene levestandard og livskvalitet, gjøre rede for årsaker til at levestandarden i Sápmi/Sábme/Saepmie og Norge har økt og diskutere om økningen har ført til bedre livskvalitet
- gjøre rede for utvikling av næringsliv og diskutere muligheter og utfordringer for videre verdiskaping og sysselsetting i samiske samfunn
- reflektere over verdien av å ha et arbeid og hva som kjennetegner et godt arbeidsmiljø

- bruke digitale verktøy til å hente informasjon om ulike yrker og gjøre rede for muligheter på arbeidsmarkedet i dag
- gjøre rede for årsaker til arbeidsløshet og måter å redusere arbeidsløsheten på
- diskutere noen etiske problemstillinger knyttet til arbeidslivet
- gjøre rede for organisasjonenes plass i arbeidslivet og for faktorer som bestemmer lønn og arbeidsvilkår
- vurdere utfordringer ved å etablere en bedrift
- trekke ut hovedlinjene i resultat- og balanseregnskapet til bedrifter med manuelle og digitale verktøy

Politikk og demokrati

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- gjøre rede for hvordan en selv kan være med i og påvirke det politiske systemet gjennom bruk av ulike kanaler for påvirkning og kunne gjøre greie for ulike utfordringer for demokratiet
- gjøre rede for urfolksrettigheter og drøfte det samiske folkets selvbestemmelsesrett
- diskutere sammenhenger mellom styreform, rettsstat, menneskerettigheter
- gjøre rede for styreformene og de viktigste politiske styringsorganene i Norge og Sápmi/ Sábme/Saepmie og drøfte flertalsdemokratiet i forhold til urfolk og minoriteter
- identifisere grunnleggende forskjeller mellom politiske partier og grupperinger i samisk og i norsk politikk og argumentere fra ulike politiske ståsteder
- gjøre rede for sentrale kjennetegn ved den økonomiske politikken i Norge
- diskutere hovedprinsippene for velferdsstaten og de utfordringene den står overfor

Kultur

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- definere begrepet kultur og gi eksempler på at kultur varierer fra sted til sted og endrer seg over tid
- diskutere hovedtrekk og variasjoner i samisk kultur i dag og reflektere over hva det vil si å være urfolk
- forklare årsaker til og drøfte tiltak for å fjerne fremmedfrykt, fordommer og rasisme
- gi eksempler på hvordan religion og etnisk variasjon påvirker samfunn og kultur
- forklare skillet mellom etnisk og statsborgerlig tilknytning og reflektere over betydningen av å tilhøre ulike felleskap

Internasjonale forhold

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

- definere begrepet makt og gi eksempel på hvordan makt blir brukt i verdenssamfunnet
- forklare begrepet globalisering og vurdere ulike konsekvenser av globalisering med vekt på urfolks situasjon
- gi eksempel på internasjonalt samarbeid og beskrive Norge som internasjonal aktør og urfolks håndtering av ulike internasjonale prosesser
- gjøre rede for FNs arbeid med fred og menneskerettigheter og forklare FNs rolle i det internasjonale arbeidet for urfolk
- gjøre rede for EU sine mål og styringsorgan og diskutere Norges forhold til EU
- bruke digitale verktøy til å finne eksempel på ulike typer konflikter i verden og presentere en aktuell internasjonal konflikt og forslag til å løse konflikten
- gjøre rede for årsaker til at noen land er fattige og noen rike og drøfte tiltak for å redusere fattigdom i verden
- gjøre rede for hva som kjennetegner internasjonal terrorisme og reflektere over årsaker til terrorisme
- diskutere sammenhengen mellom økonomisk vekst, miljø og bærekraftig utvikling

Vurdering

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevene skal ha én standpunkt karakter.
Vg1 studiespesialiserende utdanningsprogram – programområdene for samfunnsfag og økonomi, realfag og språkfag	Elevene skal ha én standpunkt karakter
Vg2 studiespesialiserende utdanningsprogram – programområde for formgivingsfag	
Vg2 utdanningsprogram for idrettsfag og musikk, dans og drama	
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Elevne kan trekkes ut til muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg1 studiespesialiserende utdanningsprogram – programområdene for samfunnsfag og økonomi, realfag og språkfag	Elevne kan trekkes ut til en muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir utarbeidet og sensurert lokalt.
Vg2 studiespesialiserende utdanningsprogram – programområde for formgivingsfag	
Vg2 utdanningsprogram for idrettsfag og musikk, dans og drama	
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn	Se gjeldende ordning for grunnskoleopplæring for voksne.
Vg1 studiespesialiserende utdanningsprogram – programområdene for samfunnsfag og økonomi, realfag og språkfag	Privatistene skal opp til en muntlig eksamen. Muntlig eksamen blir
Vg2 studiespesialiserende utdanningsprogram – programområde for formgivingsfag	
Vg2 utdanningsprogram for idrettsfag og musikk, dans og drama	
Vg2 yrkesfaglige utdanningsprogram	